

Rijkscoördinatie Caribisch Nederland

12 maart 2014

Commissie "Kleine evaluatie Caribisch Nederland"

Marcel van Gastel (vz)

Jenny Thunnissen

Jonathan Johnson

Secretaris: Jan Bandsma

1. Inleiding

In de brief aan de Tweede Kamer van 13 september 2013 kondigt de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) de evaluatie van de rijkscoördinatie in Caribisch Nederland aan (de 'kleine evaluatie').¹ Deze evaluatie moet gezien worden als een (in de tijd naar voren geschoven) onderdeel van de staatkundige evaluatie van Bonaire, Sint Eustatius en Saba. De 'kleine evaluatie' maakt daarmee impliciet onderdeel uit van de 'grote evaluatie'.

Als eerste stap heeft de minister de Inspectie Signalering Begeleiding (ISB) van het ministerie van Buitenlandse Zaken gevraagd een doorlichting van de rijkscoördinatie te verzorgen. Deze rapportage is op 7 februari van dit jaar in vertrouwen aan de Kamer gestuurd.² De ISB rapportage is opgenomen als separate bijlage bij dit rapport.

De commissie kleine evaluatie Caribisch Nederland heeft de opdracht om "de rijkscoördinatie in een meer staatkundig en bestuurlijk perspectief" te bezien.³ Dit rapport moet in samenhang worden gelezen met de rapportage van de ISB. De commissie heeft de bevindingen van de ISB, andere rapporten en de eigen bevindingen bijeengenomen en daaraan conclusies en aanbevelingen verbonden. De bevindingen van de ISB zijn in lijn met die van de commissie. De personen waarmee de commissie heeft gesproken typeren unaniem het ISB rapport als 'zeer herkenbaar'. De aanbevelingen van de ISB komen niet geheel overeen met de aanbevelingen in dit rapport. De belangrijkste aanbeveling die niet overeenkomt is de wijze waarop de Rijksvertegenwoordiger gepositioneerd wordt in Caribisch Nederland ten opzichte van de overige Rijksfuncties.

In het advies van de Afdeling advisering van de Raad van State van 4 februari 2014 over de staatkundige evaluatie van Bonaire, St Eustatius en Saba wordt ook ingegaan op de evaluatie van de rijkscoördinatie.⁴ De commissie heeft de aanbevelingen van de Raad van State zo veel mogelijk verwerkt.

Bevindingen van de ISB

De hoofdconclusie van de ISB is dat er sprake is van een breed gevoeld gebrek aan vertrouwen tussen de spelers in de rijkscoördinatie. Ook wordt geconstateerd dat er te weinig rekening wordt gehouden met de in velerlei opzichten grote verschillen tussen Caribisch en Europees Nederland. De ISB stelt dat er in korte tijd veel is bereikt, maar dat de rijksoverheid te weinig als eenheid optreedt. Dit komt volgens de onderzoekers met name door het ontbreken van een geïntegreerde meerjarenplanning. Andere belangrijke constatering zijn de onvoldragen invulling van de functie van Rijksvertegenwoordiger en de niet afgestemde mandaten van de liaisons.

Bevindingen Raad van State

De Afdeling advisering van de Raad van State behandelt Caribisch Nederland uitgebreid in haar derde periodieke beschouwing over interbestuurlijke verhoudingen.⁵ De voor deze evaluatie van belang zijnde bevindingen van de Afdeling worden hier kort samengevat. De Afdeling constateert dat de afgesproken legislatieve terughoudendheid en consultatieprocedure nog verder versterkt kunnen worden. Wat betreft de functie van Rijksvertegenwoordiger wordt geopperd de naam aan te passen aan zijn daadwerkelijke functie: een schakel tussen Rijk en openbare lichamen, dus twee kanten op. Voorts wordt opgemerkt dat de invulling van zijn/haar functie als intermediair verder ingevuld kan worden. De Afdeling raadt aan om de mogelijkheden voor toedeling en verdeling van taken van bestuursorganen in Caribisch Nederland (Rijksvertegenwoordiger, College financieel toezicht, Gezaghebber, korpsbeheerder) nader te bezien. Het belang van directe toegang van de eilandsbesturen in en tot Den Haag wordt ook onderstreept. Ook wordt stilgestaan bij het belang van goede verhoudingen en samenwerking met de autonome landen Aruba, Curaçao en Sint Maarten.

¹ Kamerstukken II 2012/13, 33400-IV nr. 46

² Kamerstukken II 2013/14, 33750-IV nr. 25

³ Zie instellingbesluit in bijlage 1

⁴ W04.13.0319/I/Vo/B

⁵ W04.12.0239/I

2. Bevindingen

Bestuurlijke situatie per transitiedatum

In het kader van deze evaluatie is het van belang te weten wat de bestuurlijke situatie op het startmoment 10 oktober 2010 was en de beoogde situatie vanaf dat moment.

Het traject in aanloop naar de bestuurlijke inbedding van de drie eilanden die nu Caribisch Nederland vormen was ingewikkeld en intensief. Dit is onder andere beschreven door de Raad van State.^{3 4} Op 10-10-10 kreeg Nederland er drie 'bijzondere gemeenten' bij. De typering 'bijzonder' kwam voort uit het feit dat de wettelijke inbedding een andere is dan die van reguliere gemeenten. De formele staatsrechtelijk basis is die van openbaar lichaam, wat betekent dat de Rijksoverheid in beginsel op alle punten kan afwijken van het beleid en verhouding met een (Europees) Nederlandse gemeente.

De staatsrechtelijke invulling van de openbare lichamen en het gezamenlijk beleid werd tussen 2005 en 2010 met name vormgegeven door in totaal van (voor zover wij hebben kunnen nagaan) 17 akkoorden.⁶ In deze akkoorden werd onder andere bepaald dat de eilanden een openbaar lichaam binnen het Nederlandse Staatsbestel zouden worden, werd de taakverdeling tussen Rijk en eilandgebied afgesproken en werden afspraken gemaakt over beleidsinhoudelijke onderwerpen zoals het voorzieningenniveau. Eén akkoord dat in de gesprekken die wij voerden met de eilandsoverheden expliciet werd aangehaald is het bestuurlijke akkoord van 31 januari 2008.⁷ Door de eilandsbesturen werd benadrukt dat dit een akkoord is dat de gezamenlijke prioritaire gebieden aangeeft: "Uitgangspunt is dat normen worden opgesteld voor een binnen Nederland aanvaardbaar voorzieningenniveau op Bonaire, Sint Eustatius en Saba op met name de terreinen onderwijs, volksgezondheid, sociale zekerheid en veiligheid. (...) Nederland en de BES zetten zich gezamenlijk in om dit niveau te bereiken. Dit kan stap voor stap ingevoerd worden."

De formele taken en verantwoordelijkheden waren per 10-10-10 als volgt verdeeld:

- Rijksoverheid: verantwoordelijk voor het uitvoeren van de Rijkstaken zoals die volgen uit de afgesproken taakverdeling tussen Rijk en eilandsoverheid.
- BZK/Koninkrijksrelaties: coördinerend voor de eilandsbesturen (loketfunctie).
- Rijksvertegenwoordiger: vertegenwoordiger vanuit het Rijk met taken die volgen uit de WolBES, zoals verschillende functies op het gebied van goed bestuur, coördinatie bij rampen en het bevorderen van de samenwerking van de in de openbare lichamen werkzame rijksambtenaren.
- RCN: gemeenschappelijke uitvoering, 'shared service' organisatie (RCN/Centraal) en formeel werkgeverschap
- Eilandsoverheid: verantwoordelijk voor het uitvoeren van de eilandelijke taken.

De nota naar aanleiding van het verslag aan de Tweede Kamer uit 2009 aangaande de WolBES geeft aan hoe de regering de werking van de coördinatie van het rijksbeleid in Caribisch Nederland op dat moment voor ogen had:⁸

"Op de eilanden zullen in de toekomst kleine departementale eenheden worden geplaatst. Zij zullen de dagelijkse werkzaamheden uitvoeren. Het is zeker niet de bedoeling en ook niet de verwachting dat de eilanden «overspoeld» worden met rijksambtenaren. De Rijksvertegenwoordiger zal de contacten onderhouden met het lokaal bestuur van de eilanden en tevens het aanspreekpunt worden voor de Haagse departementen. De Rijksvertegenwoordiger is daarmee de schakel tussen de openbare lichamen en Nederland en zal in die hoedanigheid het centrale aanspreekpunt worden voor «Den Haag». (...) De Rijksvertegenwoordiger zal namens de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties de contacten onderhouden met de lokale overheden van de eilanden en kan

⁶ Zie bijlage 2

⁷ Zie bijlage 3

⁸ Kamerstukken II 2009/10, 31954, nr. 7, p.35

– naast zijn taken en bevoegdheden als bestuursorgaan – gezien worden als een vooruitgeschoven post van het Rijk. Op de eilanden komen, zoals al gezegd, kleine departementale eenheden. Die eenheden zullen zelfstandig contacten onderhouden met de lokale overheid. In welke gevallen de Rijksvertegenwoordiger wel en in welke gevallen hij niet wordt betrokken bij de contacten tussen het Rijk en de openbare lichamen, kan niet op voorhand worden aangegeven. In ieder geval zal hij beschikbaar zijn indien een openbaar lichaam of een departement zijn betrokkenheid wenselijk acht. Naar verwachting zal dit niet het geval zijn bij routinematige, dagelijkse werkzaamheden.”

Beleidsontwikkeling

In de gesprekken die we hebben gevoerd komt met name bij de eilandsbesturen het beeld naar voren dat waar de eilanden het vanzelfsprekend vonden dat de gesloten akkoorden in aanloop naar 10-10-10 de basis vormden voor het gezamenlijke beleid op de eilanden, dit bij veel departementen niet langer op het netvlies stond. Voor het Rijk zijn deze akkoorden niet altijd basis van gezamenlijke beleidsontwikkeling geweest of wordt dat in ieder geval door de eilandsbesturen niet duidelijk ervaren. Een voorbeeld is het genoemde akkoord uit 2008 (bijlage 3) waarin over het voorzieningenniveau wordt gesproken. De eilandsbesturen en de bevolking gingen er daarmee vanuit dat de minimale voorzieningen vergelijkbaar zouden worden met die in een Europees-Nederlandse gemeente. In de praktijk werd echter het voorzieningenniveau per transitiedatum als uitgangspunt genomen en daar door departementen voorzichtig een ‘plusje’ op gezet, wat overigens wel in akkoorden tussen 2008 en 2010 is vastgelegd. Enkele departementen zoals OCW en VWS streven expliciet naar het op termijn bereiken van een voorzieningenniveau (dat in de buurt komt) van Europees Nederland. Op die gebieden is in korte tijd een grote vooruitgang geboekt. Dat geldt ook voor de (minder populaire) zaken als belastingheffing en -inning en het gevangeniswezen als uitvoerende taken van het Rijk.

Ook wat betreft de afspraken die na de transitiedatum zijn gemaakt, met name tijdens de CN-weken, kregen we van de eilandsbesturen te horen dat ze geregeld teleurgesteld zijn geraakt over het feit dat het Rijk volgens hen veel dingen niet op een goede manier oppakt, ondanks goede bedoelingen van de departementen of individuele ambtenaren. Afspraken lijken vergeten of worden niet in het licht van de gemaakte afspraak opgevolgd. Dit wordt overigens ook door departementen ervaren bij afspraken die actie van de eilandbesturen vergen. Ook vindt er naar het gevoel van de eilanden bij de verdere uitwerking van beleid te weinig afstemming plaats met de eilandsbesturen. Een voorbeeld hiervan dat in de gesprekken naar voren kwam is dat er door de eisen van ISO-certificering geen lokale aannemers meer zouden kunnen worden ingeschakeld. Ook worden door het Rijk soms (vage) beloftes gedaan die later niet reëel blijken te zijn. Dit bleek onder andere bij de met veel inzet gemaakte eilandelijke ontwikkelplannen waar (tot nu toe) geen geld voor bleek te zijn. Op hun beurt hebben de departementen deze plannen als nog niet voldoende uitgediept ervaren.

Omdat een gezamenlijk programma vanuit het Rijk ontbreekt is er voor individuele departementen geen overkoepelende leidraad voor beleidsontwikkeling. In de rapporten van de Raad van State en de ISB wordt de afwezigheid van beleidsinhoudelijke samenhang bevestigd. Hoewel sinds enige tijd vaker inhoudelijke thema’s als kinderrechten en koopkracht in de CN-tafel worden geagendeerd, ontbreekt de coördinatie en een procedure voor de inbreng vanuit de eilandsbesturen. De vraag ‘wat willen we *samen* bereiken en hoe gaan we dat doen?’ komt in overleggen tussen departementen en eilandsbesturen minder aan de orde. Inmiddels hebben sommige departementen daarmee nu wel een begin gemaakt, maar er is nog geen sprake van een breed gedragen aanpak.

Door departementen werd in onze gesprekken geregeld het gebrek aan objectieve statistische gegevens genoemd als reden waarom signalen uit de samenleving van de eilanden niet kunnen leiden tot beleidsaanpassingen. Soms wordt een consultant uit Europees-Nederland op pad gestuurd om onderzoek te doen. In sommige gevallen wekte de niet goed voorbereide bliksembezoeken van consultants de ergernis van de eilandsoverheden.

In dit rapport wordt vooral aandacht gegeven aan de zaken die beter zouden kunnen, waardoor er een algeheel negatief beeld dreigt te ontstaan, maar uit gesprekken met bestuurders en uit de door de Rijksvertegenwoordiger uitgevoerde Belevingsonderzoeken onder de burgers op de eilanden blijkt dat het Rijk op belangrijke punten de afgelopen jaren veel goed werk heeft geleverd. Vaak wordt daarbij als eerste het onderwijs en daarna de zorg genoemd.

Taken, rollen en verantwoordelijkheden

BZK/Koninkrijksrelaties

Na de transitiedatum begon BZK (Koninkrijksrelaties) zich toe te leggen op interdepartementale coördinatie voor Caribisch Nederland. BZK is aan de slag gegaan met het organiseren van overleggen om de communicatie tussen de partijen te faciliteren en te verbeteren. Zo organiseert BZK de Interdepartementale Werkgroep Caribisch Nederland (IWG), het interdepartementaal opdrachtgeversberaad voor RCN/Centraal (OGB) en het interdepartementale wetgevingsoverleg (de BES-legal). Inmiddels is er sinds medio 2013 ook een interdepartementaal overleg op DG/SG-niveau (de CN-tafel), die voortkomt uit een kleiner CN-overleg tussen DG's op sociaaleconomisch terrein. Over de uitkomsten van deze overleggen worden de eilanden niet structureel teruggekoppeld. Voor overleg met de eilandsbesturen wordt twee keer per jaar (inmiddels teruggebracht tot eens per jaar) een CN-week georganiseerd waarin delegaties van de eilanden naar Den Haag komen voor gesprekken met bewindspersonen en ambtenaren van alle departementen.

Uit onze bevindingen komt naar voren dat de verkokering ondanks deze overleggen nog steeds bestaat. Tegelijkertijd is de bestuurlijke drukte toegenomen. De Haagse overleggen hebben voor de departementen een vrijblijvend karakter. Er werd in onze gesprekken met departementen geconstateerd dat het vaak niet duidelijk is wat het doel van een overleg is. Daardoor blijft het in hoge mate beperkt tot het vrijblijvend uitwisselen van informatie waar geen duidelijke besluiten of actiepunten op volgen.

De Rijksoverheid in Caribisch Nederland

Het ontbreken van een duidelijke taakomschrijving bij de functies die voor het Rijk op de eilanden zijn belegd leidt tot wantrouwen tussen (de medewerkers van) de Rijksvertegenwoordiger enerzijds en de liaisons en diensthoofden anderzijds. Dit leidt ertoe dat er door die partijen grotendeels langs elkaar heen wordt gewerkt. Ook verschilt de taakopdracht die de departementen aan hun liaisons geven en is niet altijd duidelijk hoe de liaison zich verhoudt tot het diensthoofd en de andere vertegenwoordigers van het departement.

Uit onze gesprekken komt naar voren dat eenheden en liaisons op Caribisch Nederland de neiging hebben zich te begeven op het beleidsvlak. Dit komt voor een belangrijke mate voort uit frustratie over het uitblijven van oplossingen voor de problemen waar men iedere dag van dichtbij mee geconfronteerd wordt. Een voorbeeld hiervan is een notitie die door liaisons van verschillende departementen werd opgesteld ter bespreking in de CN-tafel, waarbij de eigen departementale lijnen gepasseerd werden.

In het bestuurlijk overleg van 31 januari 2008 is besloten tot een gemeenschappelijk uitvoeringskantoor. Met de oprichting van RCN heeft dat op drie terreinen vorm gekregen: gemeenschappelijke uitvoering, gemeenschappelijke bedrijfsvoering (RCN/Centraal) en het werkgeverschap.

Bij het gesprek met RCN in de hoedanigheid als formele werkgever viel het op dat er verschillende soorten aanstellingen zijn met verschillende arbeidsvoorwaarden en vergoedingen. Departementen in Den Haag blijken hun eigen weg te gaan op verschillende deelterreinen van het werkgeverschap (aanstellingsvoorwaarden, vergoedingen, bewust belonen en vrije dagen). In theorie kan het zo zijn dat twee Rijksambtenaren hetzelfde werk doen, maar de één een vergoeding krijgt op basis van uitzending vanuit een departement en de ander een lokaal salaris verdient. Dat geldt overigens ook bij aanstellingen bij de lokale overheden.

Rijksvertegenwoordiger

De Rijksvertegenwoordiger werd in onze gesprekken gezien als een in potentie belangrijke schakel tussen de departementen onderling en tussen Rijk en eilandsbestuur. Door de burgers op de eilanden wordt de Rijksvertegenwoordiger zelfs gezien als *de* machtsfactor en absolute autoriteit van de Rijksoverheid op Caribisch Nederland.

Kijkend naar de WolBES sporen deze beelden niet met de formele taakopdracht van de Rijksvertegenwoordiger. Hij/zij is in de eerste plaats een toezichthouder. Dat neemt niet weg dat de Rijksvertegenwoordiger wat betreft de coördinatietaken een grote mate van vrijheid van handelen heeft gekregen en deze ook heeft benut. Door de ISB wordt opgemerkt dat de Rijksvertegenwoordiger geen formeel handvat heeft om de coördinatie op zich te nemen. Onze gesprekspartners geven aan dat de manier waarop de Rijksvertegenwoordiger zijn rol heeft ingevuld in hun ogen niet heeft geleid tot een betere coördinatie of beleidsontwikkeling. De Rijksvertegenwoordiger herkent dit beeld niet, mede gelet op zijn activiteiten achter de schermen. Hoe het ook zij, de onderlinge verhoudingen zijn niet zodanig dat zij als tevredenstellend worden ervaren. Een ander aspect betreft het gevoel bij gesprekspartners dat de Rijksvertegenwoordiger onvoldoende balans heeft gevonden in de aandacht voor de drie eilanden.

Specifieke karakter van de openbare lichamen

Uit onze ervaring laten de eilanden van Caribisch Nederland zich niet vergelijken met Nederlandse gemeenten. Dit wordt ook door de ISB en de Raad van State geconstateerd. Wat dat betreft is de benaming 'bijzondere gemeente' ongelukkig geweest aangezien het een verkeerd beeld oproept voor ambtenaren in Den Haag. Het is dan ook niet vreemd dat uit de bevindingen naar voren komt dat departementen veel zaken spiegelen aan de situatie in Nederlandse gemeenten en het rijksbeleid zoveel mogelijk op dezelfde manier proberen te implementeren. Maar ook de verschillen *tussen* de drie eilanden worden onvoldoende onderkend. De overmatige aanwezigheid en focus van het Rijk op Bonaire versterkt het gevoel bij Saba en Sint Eustatius dat Bonaire het nieuwe Curaçao is, waarbij Europees Nederland als de veroorzaker daarvan wordt gezien. De Raad van State noemt het onderkennen van de verschillen tussen de drie eilanden van groot belang.

De samenwerking tussen mensen met een verschillende (culturele) achtergrond gaat dikwijls moeilijker dan tussen mensen met dezelfde achtergrond. Een voorbeeld hiervan dat we in de gesprekken te horen kregen ging over de overlegcultuur. In een Caribisch Nederlandse cultuur begint men vaak met overleggrondes om het vertrouwen op te bouwen (focus op de relatie). In Europees Nederland begint men met het opstellen van een notitie en gaat men op basis daarvan het overleg aan (focus op de inhoud). Ook taal speelt hier een belangrijke rol omdat bestuurders en ambtenaren op de eilanden moeten spreken in een taal die niet hun moedertaal (Papiaments of Engels) is.

Het is overigens niet zo dat de Rijksambtenaren overwegend Europese Nederlanders zijn, het tegendeel blijkt waar. Zo'n 90% van de kleine 700 Rijksambtenaren hebben een lokale aanstelling en hebben grotendeels ook een lokale achtergrond. Alleen in de leidinggevende functies zijn er relatief meer Europese Nederlanders.

De openbare lichamen worden gekenmerkt door een bestuurskracht en ambtelijke ondersteuning die dikwijls niet goed worden ingeschat door de departementen. Bovendien hebben de eilandsbesturen door achterstanden weinig ruimte in hun begroting voor het voeren van eigen beleid, terwijl de afgesproken taakverdeling tussen de eilanden en het Rijk dat wel vergt. Ook heeft de relatief beperkte bestuurskracht invloed op de verwerkingscapaciteit die wordt ervaren als gevolg van invoering van lagere of uitvoeringsregelgeving. Deze constatering wordt ook door de Eerste en Tweede Kamer en de Raad van State gedaan. Het opnieuw ingestelde interdepartementale wetgevingsoverleg (BES-legal) is een instrument om dit te adresseren.

3. Conclusies en aanbevelingen

Algemeen

De vorming van Caribisch Nederland is een unieke gebeurtenis waarbij de drie eilanden en Europees Nederland zichzelf opnieuw moeten uitvinden, zowel wat betreft hun eigen verantwoordelijkheden als hun onderlinge verhoudingen.

De drie eilanden zien zich geconfronteerd met aspecten uit een staatsbestel die niet overeenkomen met de gebruiken en verhoudingen in het voormalige land Nederlandse Antillen. De bestuurskracht en de ambtelijke ondersteuning zijn niet onmiddellijk toegesneden op de, vaak impliciete, verwachtingen van de departementen, noch op de bestuurlijke mechanismen die in Europees Nederland ontwikkeld zijn en evenmin op de taken die aan hen zijn toebedeeld.

De departementen zien zich op hun beurt gesteld voor de opgave om bestuurlijke en ambtelijke relaties aan te gaan met drie 'bijzondere gemeenten', waarbij het vertrouwde bestuurlijke instrumentarium, zoals bijvoorbeeld het (bestuurlijk) overleg met VNG en IPO ontbreekt. Zij moeten zich instellen op kleinschaligheid, op eilandelijke vraagstukken met deelaspecten van een landelijk formaat, zoals armoede, werkgelegenheid, onderwijs, zorg en lucht- en zeehavens.

Daarbij verschillen de verwachtingen over de effecten van de aansluiting van de eilanden bij Nederland. Zo verwachten de eilanden te snel resultaten op basis van de bestuursakkoorden en de 'eigen' invulling daarvan, terwijl voor de departementen de beleidsvraagstukken op de eilanden maar een deel van hun werkzaamheden uitmaken. Europees Nederland heeft nog te weinig oog voor de mogelijkheden om beleid te absorberen, maar de eilandsbesturen hebben op hun beurt te weinig oog voor de context waarin de departementen moeten opereren.

Samen een nieuw land vormen, gescheiden door een oceaan en wederzijds gevormd door eigen culturen, is geen geringe opgave. Dat vergt inpassing in al lang bestaande processen en procedures, aanpassing aan elkaars verwachtingen en gebruiken, gewenning aan een situatie waarin ambtenaren op grote afstand van elkaar in een onbekende setting moeten samenwerken en het wederzijds opbouwen van nieuwe bestuurlijke en ambtelijke relaties, waarbij ook de culturen van de drie eilanden onderling verschillen. Alleen al het feit dat Europees Nederland in het spraakgebruik het begrip 'BES-eilanden' hanteert, miskent naar het gevoel van deze eilanden hun overtuiging dat zij drie verschillende entiteiten zijn en daarom liever als totaliteit met 'Caribisch Nederland' willen worden aangeduid.

Dit proces vereist tijd en gewenning en gaat onmiskenbaar met vallen en opstaan gepaard. Tegen die achtergrond willen wij graag onderstrepen dat er in de korte tijd na '10-10-10' al veel tot stand is gebracht en veel is geïnvesteerd en niet alleen op het terrein van onderwijs en zorg. Tegen diezelfde achtergrond moeten onze aanbevelingen gelezen worden. De aanbevelingen zien op een volgende, maar zeker niet laatste, stap in een eenwordingsproces, waarbij het vooral zaak is in gesprek te gaan over elkaars verwachtingen en mogelijkheden, over een gemeenschappelijke visie op het gewenste voorzieningenniveau en het tempo van realisatie en over de onderlinge relaties tussen Caribisch en Europees Nederland en tussen de departementen in Den Haag en hun ambtenaren op de eilanden. Onze aanbevelingen beogen vooral blokkades op te heffen om wantrouwen om te buigen in vertrouwen, het wederzijds respect – dat er ook is – verder te vergroten en het in eigen beelden over elkaar denken te verminderen.

Gelet op de verschillende rapporten (met name van de ISB en de Raad van State) en onze eigen bevindingen uit de gesprekken met de verschillende spelers in de coördinatie komen we tot de volgende conclusies en aanbevelingen.

Beleidsvorming

Op basis van de gesprekken is onze waarneming dat het Rijk nog onvoldoende feeling heeft met de eilanden en te weinig vertrouwen in de eilandsbesturen. Het Rijk is tot nu toe onvoldoende in staat

tot het (helpen) oplossen van problemen die onder eilandsbestuurders en burgers het meest prioritair zijn (armoede, wonen en veiligheid). De besturen van de eilanden voelen zich daarbij onvoldoende betrokken bij de beleidsvorming in Den Haag. Anderzijds slagen de eilandsbesturen er nog onvoldoende in om hun eigen taken uit te voeren.

Doordat er geen gezamenlijk meerjarig beleidsprogramma is voor Caribisch Nederland, is er weinig eenduidigheid en samenhang in het beleid van de departementen en tussen het Rijk en de eilandsbesturen.

Aanbeveling

In onze ogen is de CN-tafel de beste plek om de centrale coördinatie te beleggen. De CN-tafel zou nadrukkelijk geen beleidsverantwoordelijkheid van de departementen of eilandsbesturen moeten overnemen. De departementen blijven verantwoordelijk voor de uitvoering. Wij stellen voor dat de onderwerpen in de CN-tafel gaan over gezamenlijke (zowel interdepartementaal als tussen Rijk en eiland) prioritaire onderwerpen. Het is van belang een proces te ontwerpen, samen met de eilandsbesturen, om hun inbreng te waarborgen. De departementen die succesvol zijn met hun aanpak in Caribisch Nederland zouden als voorbeeld kunnen dienen.

Ons advies is om voor de departementen een brengplicht in te stellen voor de CN-tafel wat betreft interdepartementale onderwerpen om de samenhang in het Rijksbeleid te waarborgen. Hierdoor wordt voorkomen dat de andere departementen verrast worden door beleid dat hen ook raakt. Ook zou door de CN-tafel in de gaten gehouden kunnen worden of eerder gemaakte afspraken wel nagekomen worden. Ook kan hier de toets plaatsvinden of beleid nog overeenkomt met het vastgestelde programma. De CN-tafel zal alleen goed kunnen functioneren met een actief ondersteunende rol door de directie Koninkrijksrelaties van BZK. Dit vereist een versterking en andere opstelling van dit deel van de directie.

We adviseren dat departementen en eilandsbesturen in de CN-tafel een gezamenlijk meerjarig programma afspreken. Daar zouden de eilandelijke ontwikkelplannen en de beleidsplannen van de departementen samen kunnen komen. Het is essentieel om daarbij het voorzieningenniveau per domein expliciet te benoemen met daarbij een beoogd doeljaar waarin dit niveau bereikt zou moeten zijn. Daarbij zou ook de financiële kant aan de voorkant afgedekt moeten worden en een duidelijke taak- en verantwoordelijkheidsverdeling afgesproken moeten worden. Hierdoor wordt de samenhang in het beleid versterkt en is er meer gezamenlijke beleidsvorming door Rijk en eilandbesturen mogelijk. Dit voorkomt ook dat er op de eilanden zelf allerlei vormen van reparatie van onvoldoend afgestemd beleid moet plaatsvinden.

Daar kan ook ruimte zijn voor 'klein leed' dat met praktische oplossingen eenvoudig op te lossen is. Daardoor wordt de gelegenheid gecreëerd om samen 'quick wins' te realiseren. Het is belangrijk dat per eiland wordt gedifferentieerd in de aanpak om dit voorzieningenniveau te bereiken. Het drinkwatervraagstuk op Saba is bijvoorbeeld wezenlijk anders dan op de andere twee eilanden. Ook kunnen internationale verplichtingen voor Nederland resulteren in beleid dat niet gewenst is door de eilanden maar toch moet. Door dit in openheid en gezamenlijkheid vast te stellen wordt het vertrouwen tussen Rijk en eilanden vergroot.

Het is belangrijk daarbij te onderkennen dat de eilandsbesturen beperkte mogelijkheden hebben om de eilandelijke taken op dit moment al waar te maken. Zo zijn de eilandsbesturen verantwoordelijk voor armoedebeleid en infrastructuur (waar ook aanzienlijke achterstanden bestaan) maar ontbreken voldoende financiële middelen of bestuurskracht om deze verantwoordelijkheid in voldoende mate te kunnen dragen. Het Rijk zou dit bij de prioritering van mensen en middelen mee gewogen moeten worden.

Om de bestuurlijke drukte te verminderen zouden wij er voor kiezen om de IWG en OGB op te heffen. Het BES-legal overleg heeft wel een duidelijke functie en deze zou in onze optiek direct onder de CN-tafel geplaatst kunnen worden. Daarbij is wel belangrijk dat de eilandbesturen ook bij het BES-legal overleg aangehaakt zijn bij de vraag welke wet- en regelgeving wel of niet nodig is.

Rolvastheid

De Rijksvertegenwoordiger en zijn medewerkers, de liaisons, diensthoofden en de medewerkers van RCN/Centraal werken allemaal 'op de vierkante centimeter' (op met name Bonaire) bij elkaar in een onduidelijke en lastige omgeving waar (bekende) structuren ontbreken. Geconcludeerd kan worden dat door het ontbreken van duidelijke taakomschrijvingen de rolvastheid bij de spelers in de rijkscoördinatie nog niet groot genoeg is. Hierdoor ontstaat er onrust in de samenwerking wat leidt tot wrijving en wantrouwen tussen de partijen en daarmee tot inefficiëntie en ineffectiviteit.

Aanbeveling

Aanbevolen wordt om in interdepartementaal verband een duidelijke taakomschrijving voor alle liaisons af te spreken. Ook zouden we willen aandringen dat er vanuit departementen beter gestuurd wordt op de rolvastheid van hun medewerkers. Dat brengt voor alle betrokkenen duidelijkheid en rust en maakt de kans op wrijvingen en wantrouwen kleiner. Dit geldt overigens ook voor het meer eenduidig maken van de rechtspositionele aanstelling van de Rijksambtenaren in Caribisch Nederland.

De liaisons, diensthoofden, Rijksvertegenwoordiger en RCN/Centraal zouden weg moeten blijven bij het ontwikkelen van beleid en bij hun eigenlijke taak moeten blijven. Beleidsvorming zou alleen in Den Haag moeten plaatsvinden, in overleg met de eilandsbesturen. Of bij de eilandsbesturen zelf, waar het hun eigen beleidsvorming betreft, al dan niet met gewenste ondersteuning. Hierdoor vermindert de bestuurlijke drukte en de coördinatielast, en wordt de directe invloed van de eilandsbesturen op het beleid vergroot als gevolg van hun betrokkenheid bij de CN-tafel. Dit betekent niet dat de verschillende spelers op de eilanden niet zouden mogen meedenken en adviseren ten aanzien van het beleid. Integendeel: de input van de liaisons en diensthoofden vanuit hun 'ogen- en orenfunctie' is zeer waardevol om mee te nemen in alle fases van de beleidscyclus. Het voortouw moet echter liggen bij de departementen in Den Haag, bij de eilandsbesturen en in de CN-tafel.

Coördinatie en samenwerking

Er is bij alle partijen behoefte aan een stevige coördinerende eenheid, zowel in Den Haag als in Caribisch Nederland. BZK heeft nu nog moeite zijn coördinerende taak op een zinvolle manier vorm te geven. Ook het door de ISB geconstateerde gebrek aan vertrouwen tussen de verschillende partijen bemoeilijkt deze taak. In Caribisch Nederland zelf is vooral samenwerking tussen departementen onderling en met lokale overheden nodig.

Aanbeveling

De coördinerende rol kan door de directie Koninkrijksrelaties van BZK beter en steviger ingevuld worden. Door de verbeterde structuren, de scherpere rollen bij de verschillende spelers en door het meerjarig beleidskader, wordt de coördinatietaak voor BZK naar verwachting ook beter uitvoerbaar. BZK kan door de langdurige ervaring met het Caribisch deel van het Koninkrijk ook een actieve ondersteunende rol voor departementen vervullen aangaande onder andere het realiteitsgehalte bij voorgenomen beleid.

Wat betreft de interdepartementale en interbestuurlijke coördinatie en samenwerking in Caribisch Nederland verwachten wij dat door een goede voorbereiding aan de CN-tafel de roep om coördinatie in Caribisch Nederland zal verminderen. Samenwerking daar ter plaatse blijft wel hard nodig. Wij zien daar een rol voor de Rijksvertegenwoordiger. Zonder formele verantwoordelijkheden over te nemen kan hij initiatief nemen om, waar dat nodig is, bij de uitvoering partijen bij elkaar te brengen en te fungeren als vooruitgeschoven post van de CN-tafel.

Interbestuurlijke samenwerking

In Den Haag ontbreekt soms voldoende inlevingsvermogen in de specifieke omstandigheden van de eilanden. Er wordt gedacht vanuit systemen en stelsels zoals dat in de Europees-Nederlandse context gebruikelijk is, maar die mank gaan op de eilanden. De eilandsbesturen hebben meer zicht

op de eilandelijke prioriteiten waar het gaat om het maken en uitvoeren van beleid op de eilanden. Bovendien wordt de bestuurskracht van de eilanden door het Rijk dikwijls verkeerd ingeschat waardoor er een mismatch ontstaat in de interbestuurlijke samenwerking. Onze inschatting is dat naarmate de eilandsoverheden sterker worden de samenwerking met het Rijk ook beter zal verlopen.

In dit verband is het belangrijk om het onderscheid tussen Rijks- en eilandstaken niet als vast gegeven te zien, maar als wenselijke situatie waar naar toe wordt gewerkt. Het zal tot die tijd extra inspanningen vanuit het Rijk vergen om achterstallige onderhoud te plegen en anderszins ondersteuning te bieden bij de taken die nu officieel bij de eilandsbesturen liggen.

De bestuurders en ambtenaren in Caribisch Nederland hebben vaak beperkte kennis van de beleidsprocessen in Europees Nederland. Tegelijkertijd hebben ze hun eigen bestuurscultuur die ondermeer ingesteld is op verbale communicatie en het aangaan van relaties, die vaak niet effectief is in Den Haag. Door de soms teleurstellende uitkomsten in dat proces ontstaat bij de eilandsoverheden, soms terecht, soms onterecht het beeld dat Den Haag ze niet vertrouwt, ze niet snapt, niet serieus neemt of een combinatie daarvan. Andersom wordt in Europees Nederland geregeld bij voorbaat uitgegaan van veronderstelde beelden met betrekking tot bestuurskracht of cliëntelisme op de eilanden. Deze voorbeelden van 'beelddenken' aan beide kanten veroorzaken vooroordelen en misvattingen en schaden daarmee de samenwerking.

Aanbeveling

Het is in de eerste plaats essentieel om als Rijk de eilanden niet (langer) als vergelijkbaar met een Europees Nederlandse gemeente te zien. Ze zouden als autonome eenheden beschouwd kunnen worden waar andere spelregels kunnen gelden dan in Europees Nederland. Om dit begrip als Rijk te verkrijgen is het cruciaal om veel met elkaar te praten en te overleggen, zowel tussen bestuurders als ambtenaren aan beide kanten. Het is dan ook nodig elkaar soms in den lijve te spreken en vanuit die optiek zijn dienstreizen van bestuurders en ambtenaren wel degelijk belangrijk.

Het Rijk zou de specifieke expertise en ervaring van de eilandsoverheden beter kunnen benutten. Belangrijk is ook om open en eerlijk te communiceren waardoor verwachtingen gemanaged worden en het vertrouwen tussen beide bestuurslagen toeneemt. De eilanden zullen hierdoor meer begrip krijgen voor hoe het in Den Haag werkt en hoe zij daar het beste in kunnen opereren. Het Rijk kan aan de andere kant de eilanden meer vertrouwen geven en zich minder laten beïnvloeden door vooroordelen. In plaats daarvan is het beter in te zetten op het waarborgen van transparante procedures waarmee hetzelfde (wellicht nog meer) bereikt wordt zonder dat er wantrouwen uit spreekt. Wij zouden willen aanbevelen om dit 'beelddenken' van beide kanten expliciet aan de orde te laten komen in de CN-weken.

Versterking van de mogelijkheden van de eilandsoverheden is daarbij van groot belang. Naarmate de eilandsbesturen sterker worden, zullen ze beter in staat zijn hun rol als partner van het Rijk te vervullen en meer taken op zich kunnen nemen. Het Rijk moet zich in de ondersteuning van de eilandsoverheden richten op de wens van de eilandsbesturen zelf. Maak deze ondersteuning in beginsel niet structureel zodat de eigen capaciteitsopbouw niet ontmoedigd raakt ('leren zelf doen'). Daar waar een onoverkoombaar structureel tekort wordt ervaren zou gebruik gemaakt kunnen worden van (permanente) gemeentelijke twinning of zelfs wellicht van samenwerking met Europees-Nederlandse (overheids)bedrijven. Eilandbestuurders en hun ambtelijke ondersteuning vinden het vaak lastig om ondersteuning te vragen bij hun eigen beleidsvorming en uitvoerende en toezichhoudende taken. Wij adviseren dit aspect in de gesprekken en mogelijk het meerjarenprogramma mee te nemen in de vorm van technische bijstand, scholingsprogramma's of stages in Europees Nederland. Ook deze vormen van gerichte ondersteuning kan behulpzaam zijn bij het proces om de bestuurskracht te vergroten.

We adviseren ook te zoeken naar slimme manieren om de natuurlijke braindrain van de eilanden tegen te gaan. Een bijvoorbeeld dat al wordt toegepast is (gedeeltelijke) kwijtschelding van de studieschuld voor afgestudeerden die op hun eiland van afkomst enkele jaren bij het Rijk in dienst

treden. Dit zou naar de eilandsoverheden kunnen worden uitgebreid. Een andere suggestie die werd gedaan is een uitwisselingsprogramma voor (rijks)trainees.

De eilandsoverheden zouden zoveel mogelijk ontzien moeten worden waar het gaat om administratieve lasten vanuit het Rijk. In de BES-legal zou de administratieve last richting de eilanden op dit punt actief moeten worden gemonitord en waar mogelijk verminderd. Ook zou bezien moeten worden of er nog terughoudender kan worden omgegaan met de invoering van lagere of uitvoeringswet- en regelgeving op de eilanden. De BES-legal zou alle van toepassing wordende wetgeving moeten bezien op regelgeving die op de insulaire gebieden niet zinvol of te verstrekkend is (poortwachterfunctie). Daarvoor zou het criteria kunnen ontwikkelen zoals bijvoorbeeld vanuit internationale verplichtingen op het gebied van veiligheid. In de beleidsvorming is een scherper bewustzijn van de effecten van beleid en van wet- en regelgeving voor de drie eilanden nodig. Daarbij kan een simpel vakje op de aanbieding van ministerraadstukken – effecten en of aanpassingen voor Caribisch Nederland – de gewoonte introduceren om altijd bewust af te wegen of het beleid of de wet- en regelgeving ook voor Caribisch Nederland moet gelden.

Verschillen tussen de eilanden

Er wordt vaak onvoldoende rekening gehouden met het feit dat beleid dat op het ene eiland logisch en werkbaar is, dat niet hoeft te zijn op het andere eiland. De overmatige focus op Bonaire door het Rijk wordt mede veroorzaakt door de relatief sterke bezetting van het RCN op Bonaire.

Aanbeveling

Zorg als Rijk dat er voldoende aandacht is voor de specifieke omstandigheden van Bonaire, St Eustatius en Saba. Zorg voor meer aanwezigheid en kennis op de Bovenwindse eilanden en differentieer zo nodig in het beleid en regelgeving per eiland.

Culturele aspecten

De aanwezigheid van meerdere (bestuurs)culturen in één bestuurlijke omgeving zorgt voor extra uitdagingen. Er kunnen verschillende acties genomen worden om de samenwerking tussen Europese en Caribische Nederlanders beter te laten verlopen. Het is belangrijk om expliciet aandacht voor de culturele verschillen te hebben en hier bewust mee om te gaan.

Aanbeveling

We raden aan dat er voor alle ambtenaren in Caribisch Nederland (Rijk en eilandgebied) *in gezamenlijkheid* cursussen culturele sensitiviteit worden gegeven. Hierdoor wordt zowel bij de Caribisch als Europese Nederlanders het begrip vergroot voor elkaars manier van denken en functioneren, alsmede de vaardigheid om daar bij het samenwerken rekening mee te houden. We kwamen in dit kader het boekje tegen dat het ministerie van Justitie in 2009 heeft opgesteld ("Aan de slag op de BES-eilanden: leidraad voor justitie uit Nederland"), wat ons inziens voor alle ambtenaren in Den Haag en uitgezonden ambtenaren verplichte leesstof zou moeten zijn.

Maar ook is het belangrijk al aan de voorkant bij de selectieprocedure voor uitzending van Europese Nederlanders bewust stil te staan of een kandidaat geschikt is om in een andere culturele omgeving werkzaam te zijn. Elementen die in een profiel aandacht verdienen zijn aspecten als senioriteit, levenservaring in een niet-Westerse omgeving, sociale intelligentie en integriteit.

Ook heeft het de voorkeur nog een stap verder te gaan in het lokaal aanstellen van Rijksambtenaren met een Caribisch-Nederlandse achtergrond, ook in de leidinggevende functies. Het is daarbij wel van belang dat deze ambtenaren in hun werk in staat zijn de vertaalslag tussen beide culturen te maken. Zoals gezegd is al zo'n 90% van de Rijksambtenaren lokaal aangesteld en heeft grotendeels een lokale culturele achtergrond. Bij de uitvoerende diensten zijn ook de leidinggevenden veelal lokaal geworven. Op enkele andere sleutelfuncties zijn Europese Nederlanders vanuit Den Haag geplaatst. Het zou bijvoorbeeld een goede stap zijn indien leidinggevende functies binnen RCN/Centraal en andere diensten van RCN nog verder lokaal zou worden ingevuld. Dit verbetert ons inziens de effectiviteit van het Rijksbestuur op de eilanden

omdat de expertise bij de uitvoering van het beleid beter toegesneden is op de lokale specifieke omstandigheden. Ook vergroot dit voor de burgers op de eilanden het vertrouwen in de Rijksoverheid.

Taalkeuze is een belangrijk aspect in de culturele identiteit en bij de zorgvuldigheid van communicatie. Daarom zouden bestuurders en ambtenaren zoveel mogelijk moeten kunnen spreken in de taal die 'eigen' voelt en waarin men zich het nauwkeurigst kan uitdrukken. Dit uiteraard zolang de gesprekspartner het kan begrijpen. Dat geldt zowel voor Caribische als de Europese Nederlanders. Een vergadering waarin de ene helft Engels spreekt en de andere helft Nederlands moet dus tot de mogelijkheden behoren.

Zowel de eilandsbesturen als de eilandsraden hebben de wens geuit om met een zekere regelmaat op politiek niveau te spreken met Europees Nederland. Wij volstaan met het formuleren van deze behoefte, waar het immers de specifieke verantwoordelijkheid van het kabinet en het parlement is om op deze vraag antwoord te geven.

Rijksvertegenwoordiger

De Rijksvertegenwoordiger heeft vanuit de WolBES heldere taken waar het gaat om het houden van toezicht op het lokale bestuur, maar niet waar het gaat om zijn overige (vermeende) taken als verbinder en coördinator. Hierdoor is niet duidelijk wat zijn rol op dat vlak zou moeten zijn. Deze onduidelijkheid draagt bij aan de inefficiëntie in het Rijksbestuur en het wantrouwen van verschillende schakels in de rijkscoördinatie.

Wat betreft de toezichthoudende rol van de Rijksvertegenwoordiger wordt deze soms als knellend en onwerkbaar, maar vooral als wantrouwend ervaren door de eilandsbesturen. De WolBES straalt in deze weinig vertrouwen uit richting de eilandsbesturen.

Aanbeveling

Wij adviseren dat de Rijksvertegenwoordiger zich met name bezighoudt met het leggen van verbindingen tussen de CN-tafel en de eilandsbesturen. Hij/zij zou een superliaison moeten zijn: een verbindingsofficier tussen Den Haag en de eilanden en de ogen en oren voor zowel de ministeries als de eilandsbesturen. Hij zou zich pertinent niet met beleidsvorming bezig moeten houden, maar kan wel als adviseur optreden naar zowel eilandsbesturen als CN-tafel. Door deze invulling van zijn functie kan hij het meest effectief gebruik maken van positie tussen de twee besturen in zonder beleidsverantwoordelijkheid op zich te nemen of zijn onpartijdigheid in het geding te laten komen. Op deze manier brengt hij de besturen nader bij elkaar.

Een liaisonfunctie sluit niet uit dat de Rijksvertegenwoordiger behulpzaam kan zijn bij het oplossen van stoeve contacten tussen de verschillende ambtelijke diensten en functionarissen, of tussen 'Den Haag' en hun ambtenaren op de eilanden. Een oog- en oorfunctie hoeft niet beperkt te zijn tot de relatie tussen Caribisch en Europees Nederland.

Dit zou een positie en functie betekenen die niet overeenkomt met zijn naam. Een Rijksvertegenwoordiger vertegenwoordigt het Rijk en suggereert eenrichtingsverkeer. "Bestuurlijk liaison voor Caribisch Nederland" zou een betere naamgeving zijn. Door de Raad van State wordt "Caribisch Commissaris" geopperd. Een verandering van (werk)titel voor de Rijksvertegenwoordiger hoeft overigens niet per se gepaard te gaan met een aanpassing van de WolBES en kan daarom per direct meegenomen worden als overweging.

Zonder aanpassingen aan de WolBES te doen zou gekeken kunnen worden waar materieel meer autonomie gegeven zou kunnen worden. Dit zou ondermeer kunnen door het opschorten van het toezicht door de Rijksvertegenwoordiger waar het gaat om rechtspositionele besluiten. Indien in de praktijk zou blijken dat een specifiek eilandsbestuur deze taak niet adequaat uitoefent, heeft het Rijk de mogelijkheid de opschorting op dat eiland weer op te heffen. Bovendien wordt de vertrouwensbalans verbeterd.

Doordat de Rijksvertegenwoordiger geen beleid maakt adviseren wij om zijn bureau met medewerkers op te heffen. Daarmee wordt de bestuurlijke drukte in Caribisch Nederland verminderd en wordt het speelveld overzichtelijker. Zijn secretariaat kan rechtstreeks bij RCN/Centraal worden belegd en ondersteuning bij zijn overgebleven (juridische) WolBES taken kan op afstand vanuit BZK in Den Haag worden verzorgd.

Verder verdient het nog de aandacht welke rol de Rijksvertegenwoordiger zou kunnen spelen in relatie tot de autonome landen in het Koninkrijk: Aruba, Curaçao en Sint Maarten. Het belang van de relaties met de autonome landen wordt onder andere door de Raad van State regelmatig benadrukt. De Rijksvertegenwoordiger zou de relaties tussen de Rijksoverheid in Caribisch Nederland en de autonome landen kunnen intensiveren om zodoende de samenwerking meer vorm te geven. Dit zou een nauw samenspel vergen met de eilandsbesturen en de Vertegenwoordiging van Nederland in de autonome landen waar het gaat om het leggen van de contacten met de besturen van de autonome landen en het delen van informatie. Hier zouden goede werkafspraken tussen de Rijksvertegenwoordiger en de Vertegenwoordiging van Nederland aan ten grondslag moeten liggen.

De huidige Rijksvertegenwoordiger heeft aangegeven dat hij een termijn van zes jaar te lang vindt. Wij onderstrepen deze conclusie vanuit de gedachte dat de noodzakelijke onafhankelijke positie moeilijker te bewaren is naarmate de aanstelling langer duurt. Wij stellen voor dat de aanstellingsduur van de Rijksvertegenwoordiger niet langer dan drie jaar is, met een mogelijkheid tot eenmalige verlenging als dit voldoende draagvlak heeft.

Profiel Rijksvertegenwoordiger

Voor het goed kunnen vervullen van de taak zoals die door de commissie wordt geadviseerd is het belangrijk dat de Rijksvertegenwoordiger over het volgende profiel beschikt:

- Geniet aanzien en vertrouwen in zowel de Haagse als de Caribische bestuurlijke omgeving, of weet dit in korte tijd te verwerven.
- Heeft een goed inzicht in en gevoel voor beide bestuurlijke omgevingen en culturen, of weet dit in korte tijd te verwerven.
- Is van onbesproken gedrag, straalt integriteit uit en is in staat een voorbeeldfunctie te vervullen.
- Spreekt goed Nederlands, Engels en zo mogelijk Papiaments.
- Is in staat een positie boven de partijen in te nemen en heeft geen politieke kleuring in zijn/haar optreden.
- Is in staat een objectieve 'oog en oorfunctie' te vervullen.
- Is communicatief en contactueel zeer vaardig.
- Heeft bij voorkeur een culturele achtergrond in het Caribisch deel van het Koninkrijk.
- Beschikt over voldoende inzicht in juridische, bestuurlijke en financieel-economische zaken en heeft een zakelijke inslag.

4. Samenvattend

De commissie doet de volgende aanbevelingen:

- De CN-tafel is de beste plek om de centrale coördinatie en samenwerking te beleggen, zonder beleids- en uitvoeringsverantwoordelijkheid van de departementen of eilandsbesturen over te nemen. Daar komen de eilandelijke ontwikkelplannen en de beleidsplannen van de departementen samen en wordt het voorzieningenniveau per domein expliciet benoemd met beoogd doeljaar en financiële dekking. Daarbij wordt ook voldoende rekening gehouden met de beperkte mogelijkheden van de eilandsbesturen.
- Er is een strikte scheiding tussen beleid, uitvoering en toezicht. Taken en verantwoordelijkheden van elke eenheid wordt nauwkeurig omschreven en de rolvastheid wordt bewaakt.
- De coördinatie in Den Haag door BZK en in Caribisch Nederland door de Rijksvertegenwoordiger wordt verstevigd, zonder de formele verantwoordelijkheden over te nemen.
- Het is belangrijk de eilanden niet te vergelijken met een gemeente, maar om ze los van de Europese context en ook elk eiland apart te bezien. Daarbij kan er meer vertrouwen worden gegeven en kan geholpen worden om de eilanden bestuurlijk te versterken. De BES-legal heeft de taak om de eilanden te ontzien waar het gaat om de implementatie van nieuwe regelgeving.
- Om de culturele verschillen te overbruggen moet geïnvesteerd worden aan beide kanten. Daarbij gaat het om het ontwikkelen van culturele sensitiviteit bij ambtenaren, de selectiecriteria, kiezen voor lokale mensen voor lokale functies en het (voor zover praktisch mogelijk) communiceren in de eigen taal.
- De Rijksvertegenwoordiger is in de eerste plaats een 'superliaison', een verbindingsofficier tussen eilandsbesturen en CN-tafel en tussen de verschillende functionarissen van het Rijk in Caribisch Nederland. Hij ontwikkelt geen beleid (en heeft dus ook geen beleidsinhoudelijke ondersteuning) maar is de 'ogen en oren' van beide kanten en adviseert twee richtingen uit. Hij kan ook helpen een verbinding te maken met de autonome landen.

Structuur

Kijkend naar de bestuursstructuur en rolverdeling in de rijkscoördinatie ziet deze er als volgt uit:

Den Haag

CN-tafel: interdepartementale coördinatie en samenwerking, inclusief die tussen de eilandsbesturen en het Rijk

BES-legal: poortwachter en voorportaal wet- en regelgeving

BZK (koninkrijksrelaties): ondersteuning van de CN-tafel

Caribisch Nederland

Rijksvertegenwoordiger: 'bestuurlijk' liaison tussen CN-tafel en eilandsbesturen + taken WoIBES

Liaison: oog- en oorfunctie tussen departement en eiland

Diensthoofd: uitvoerende taak

RCN: gemeenschappelijke uitvoering, 'shared service' organisatie (RCN/Centraal) en formeel werkgeverschap

5. Doorkijk naar de grote evaluatie

De Commissie heeft haar aanbevelingen gedaan in het licht van wat direct opgepakt zou kunnen worden zonder dat wetgeving aangepast moet worden. Bij enkele van onze bevindingen adviseren we om deze te betrekken bij de grote evaluatie van de staatkundige structuur van Bonaire, Sint Eustatius en Saba:

- De taak van de Rijksvertegenwoordiger zoals die in de WolBES is neergezet houdt te weinig rekening met de wensen en mogelijkheden van de eilandsbesturen. Het zwaarte van het toezicht vanuit het Rijk op het lokale bestuur zou tegen het licht gehouden kunnen worden. Ook zou gekeken kunnen worden of per eiland verschillende gradaties van toezicht mogelijk zijn, zodat het ene eilandsbestuur niet 'gestraft' wordt voor bestuurlijk onvermogen van een ander eilandsbestuur.
- De aanstellingsduur van de Rijksvertegenwoordiger, zoals dat in de WolBES geregeld is, zou heroverwogen moeten worden. Dat geldt ook voor de naamgeving van de Rijksvertegenwoordiger.
- De toedeling en verdeling van taken over de verschillende bestuursorganen in Caribisch Nederland zou nader kunnen worden bezien.
- Er zijn verschillende toezichthoudende functies op Caribisch Nederland, waaronder het College financieel toezicht en de Rijksvertegenwoordiger. Er zou gekeken kunnen worden in hoeverre het mogelijk en wenselijk is om deze functies te integreren.

Daarnaast hebben verscheidende gesprekspartners aangegeven dat de taakverdeling tussen Rijk en eilandsbesturen geëvalueerd zou moeten worden.

Voorgeschiedenis

In het afgelopen jaar zijn door vele actoren (het Parlement, de Algemene Rekenkamer, de Openbare Lichamen etc) vraagtekens geplaatst bij het functioneren van de coördinatie van het Rijksbestuur in Caribische Nederland. Dat heeft er toe geleid dat – eerder dan voorzien – de evaluatie van deze coördinatie moet plaats vinden. De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft de Tweede Kamer geïnformeerd en de toezegging gedaan om uiterlijk 1 mei met een standpunt te komen.

Ter voorbereiding is een eerste stap gezet door het uitvoeren van een doorlichting door het ministerie van Buitenlandse Zaken (de Inspectie, Signalering en Begeleiding). De inspectie heeft deze doorlichting uitgevoerd van 22 oktober t/m 6 november en verslag gedaan aan de Secretaris-generaal van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Het verslag wordt ter beschikking gesteld aan de commissie.

Leden Commissie

De commissie bestaat uit:

- Een voorzitter, namelijk: de heer Marcel van Gastel;
- Een lid namens de eilanden, namelijk: de heer Jonathan Johnson, gezaghebber van Saba;
- Een lid namens de CN-tafel, namelijk: mevrouw Jenny Thunnissen, Inspecteur-generaal van het ministerie van Infrastructuur en Milieu.

Het secretariaat van de commissie wordt verzorgd door de directie Koninkrijksrelaties. De commissie handelt zonder last of ruggespraak en zal haar verslag uiterlijk 1 februari uitbrengen aan de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Opdracht Commissie

In het rapport van het ministerie van Buitenlandse zaken worden een groot aantal aanbevelingen gedaan, gericht aan meerdere actoren. Een deel van de aanbevelingen verdient een nadere analyse en precisering, een andere deel kan al direct worden opgepakt. De inspectie heeft in haar analyse en werkzaamheden de nadruk gelegd op "wat mensen vinden en ervaren". Deze commissie zou de rijkscoördinatie in een meer staatkundig en bestuurlijk perspectief moeten bezien. Daarbij gaat het ook om eventuele wijzigingen in verantwoordelijkheden van de rijksvertegenwoordiger, het ministerie van BZK en de vakdepartementen. Hier ontstaat dan ook een relatie met de "grote evaluatie" (evt wetswijzigingen).

De commissie wordt verzocht om wat betreft de meer bestuurlijke aanbevelingen te komen met gerichte voorstellen. Zonder daarin uitputtend en uitsluitend te zijn, gaat het dan om:

- De robuustere inzet en regierol van de CN-tafel, zowel vanuit BZK als vanuit de vakdepartementen;
- De aansluiting van de CN-tafel op de rol en verantwoordelijkheid van de Rijksvertegenwoordiger. Hierbij zou ook aandacht besteed moeten worden aan het profiel van de Rijksvertegenwoordiger en zijn/haar inhoudelijk mandaat vanuit de CN-tafel;
- De aansluiting tussen de rijkscoördinatie / rijksvertegenwoordiger en de openbare lichamen (zowel bestuurlijk als ambtelijk).

Vergoeding

Vergoeding vindt plaats op basis van gemaakte kosten door de leden.

Bijlage 2 **Overzicht akkoorden ter voorbereiding transitie**

Datum	Akkoord	Ondertekenaars/ heeft betrekking op	Onderwerp
17-09-2005	Slotverklaring Bestuurlijk Overleg	BON, EUX, SAB, NL	
22-10-2005	Hoofdlijnenakkoord	BON, EUX, SAB, NL	Bijlage: Intentieverklaring BON, EUX, SAB voor directe/nieuwe band met NL
22-10-2005	Intentieverklaring inzake directe/nieuwe band	BON, EUX, SAB, NL	Grondbeginselen nieuwe band, doelstellingen nieuwe relatie, concordantie nl wetgeving
26-11-2005	Slotverklaring start RTC	BON, EUX, SAB, NL	Eindperspectief BON, EUX, SAB: sui generis met directe band met NL
11-10-2006	Slotverklaring Miniconferentie toekomstige staatkundige positie BON, EUX, SAB	BON, EUX, SAB, NL	Staatsrechtelijke positie BON, EUX, SAB: openbaar lichaam, invoering dualisme, overgang naar NL wetgeving, kiesrecht TK en EP, voorziening treffen voor kiesrecht EK taakverdeling rijk-eiland, voorzieningenniveau: uitgangspunt commissie Havermans politie en justitie, fin. Econ. Verhoudingen: grondslag FINbes, evaluatie na 5 jaar, stappenplan inrichting transitie
02-11-2006	Bestuurlijk overleg Land NA, CUR en SXM - NL	BON, EUX, SAB, NL	Erkenning afspraken miniconferentie 11-10-2006
12-02-2007	Overgangsakkoord	BON, EUX, SAB, NL	Invulling transitie door stappenplannen Schuldsanering
12-02-2007	Toelichting Stappenplan BON, EUX, SAB, NA en NL	BON, EUX, SAB, NL	Overgang naar NL wetgeving Havermand is uitgangspunt voorzieningenniveau Subsidiariteit Gelijk model voor alle eilanden, maar verschillen mogelijk
19-06-2007	Resultaten bestuurlijk overleg onderwijsprogramma	BON, EUX, SAB, NL	Financieel kader en opstellen onderwijsprogramma's
20-06-2007	Besluitenlijst Politiek Overleg BON, EUX, SAB,NL	BON, EUX, SAB, NL	Aanvaarding status als openbaar lichaam Voorzieningenniveau: Havermans startniveau, geen vastgesteld eindniveau, maar jaarlijks vaststellen BES fonds
31-01-2008	Besluitenlijst BES bestuurlijk overleg 31 januari 2008 te Den Haag	BON, EUX, SAB, NL	Overeenstemming uitgangspunten wolbes, kieswet en finbes Voorzieningenniveau: Uitgangspunt is dat normen worden opgesteld voor een binnen Nederland aanvaardbaar voorzieningenniveau op Bonaire, Sint Eustatius en Saba op met name de terreinen onderwijs, volksgezondheid, sociale zekerheid en veiligheid; Daarbij wordt rekening gehouden met de specifieke omstandigheden: de geringe bevolkingsomvang van de eilanden, het insulaire karakter, de grote afstand met Nederland, de kleine oppervlakte, het reliëf en ongewenste bestuurlijke en sociaaleconomische effecten. Nederland en de BES zetten zich gezamenlijk in om dit niveau te bereiken. Dit kan stap voor stap ingevoerd worden;

			Beleidsuitgangspunten onderwijs, gezondheidszorg, sociale zekerheid en inkomenspolitiek, veiligheid en financiën
18-06-2008	Besluitenlijst BES bestuurlijk overleg 18 juni 2008 te Den Haag	BON, EUX, SAB, NL	Afspraken over de voortgang en uitwerking beleid voor 2009/2010 op alle terreinen
20-11-2008	Besluitenlijst BES bestuurlijk overleg 20-11-08	BON, EUX, SAB, NL	Uitgangspunt voorzieningenniveau is voor NL aanvaardbaar niveau; Instemming BES met OL status onder GW; Taakverdeling rijk-OL wordt vastgelegd in bestuursakkoorden
24-06-2009	Besluitenlijst politieke stuurgroep staatkundige veranderingen	BON, EUX, SAB, NL	Boedelscheiding NL opvolger land NA voor BES; Vervroegde taakoverdracht en financiën naar NL voor BES; Taakverdeling OL-Rijk
03-11-09	Bestuurlijk overleg	EUX, SAB	Overeenstemming Taakverdeling EUX en SAB
29-03-2010	Brief TK: uitgaven BES	BON, EUX, SAB, NL	Havermanskader is voorzieningenniveau CUR
22-04-2010	Besluitenlijst bestuurlijk overleg BON-NL	BON, NL	Overeenstemming taakverdeling BON

Overige documenten ter voorbereiding transitie

Datum	Document	Ondertekenaars/heeft betrekking op	Onderwerp
07-03-2006	Brief Algemeen secretaris VC RTC	BON, EUX, SAB	Criteria deugdelijk bestuur
06-11-2006	Verklaring Saba	SAB	Ratificatie slotverklaring miniconferentie Definiëring directe band met NL als "free association as defined by internat const law"
18-11-2006	Voorlichting RvSK	BON, EUX, SAB	Toekomstige staatkundig verhoudingen
28-02-2008	Brief EK en TK Stand van zaken staatkundig proces	BON, EUX, SAB, NL	Informeren over bereikte overeenstemming maatregelen voorzieningenniveau Bijlagen: uitgangspuntennotities en conclusies Bofv (31-01-2008)
05-06-2008	Brief EK en TK Politiek Overleg voortgang staatkundige proces	BON, EUX, SAB, NL	2008 niet meer haalbaar, nieuwe streefdatum voorjaar 2010 Schuldsanering BES
19-06-2008	Brief EK en TK: Onderzoek naar implicaties UPG status voor NA en AUA	BON, EUX, SAB, NL	UPG alleen mogelijk als alle EU landen instemmen, staatkundige wijziging maakt geen verschil uit voor LGO status
26-06-2009	Brief TK: rechtspositie politieke ambtsdragers BES	BON, EUX, SAB, NL	Rechtspositie, bezoldiging enz
15-09-2009	Brief TK: vaststellen NA regelgeving	BON, EUX, SAB, NL	Geconsolideerde versie NA regelgeving dat basis is voor ABES

Bijlage 3 Besluitenlijst BES bestuurlijk overleg 31 januari 2008 te Den Haag

- In dit overleg is tussen de bestuurders van Bonaire, Sint Eustatius en Saba (BES) en de staatssecretaris van BZK gesproken over de uitkomsten van de BES week 28 tot en met 31 januari 2008;
- Aan de hand van de gesprekken tijdens deze week hebben BES en Nederland tijdens het bestuurlijke overleg de volgende conclusies getrokken.

WoIBES, de Kieswet en wet Financiële Verhoudingen BES

- Er is een stap voorwaarts gezet op weg naar de staatkundige hervorming van de BES door overeenstemming te bereiken over de uitgangspunten voor de Wet Openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba (WoIBES). De uitgangspunten worden nu toegezonden aan de Tweede Kamer en de eilandsraden. Aan de hand van de uitgangspunten wordt een wetsontwerp opgesteld die de bestuurlijke inrichting van de drie openbare lichamen regelt;
- Verder is er overeenstemming over benodigde wijzigingen in de Kieswet. Daarbij gaat het ondermeer over het kiesrecht voor de Tweede Kamer en eilandsraden van de openbare lichamen. Met de afgesproken uitgangspunten kunnen wijzigingen van de Kieswet in gang worden gezet;
- In de Slotverklaring van 10 en 11 oktober 2006 is een afspraak opgenomen over de financiële verhoudingen, die de geldstromen regelt tussen BES en Nederland. Tijdens het bestuurlijk overleg is overeenstemming bereikt over uitgangspunten, zodat deze in aparte wet Financiële Verhoudingen Bonaire, Sint Eustatius en Saba uitgewerkt worden.

Voorzieningenniveau

- In een constructieve en open sfeer is gesproken over voorzieningen op de eilanden na statuswijziging. Het betreft met name onderwijs, volksgezondheid, sociale zekerheid, jeugd, financiën en veiligheid;
- Uitgangspunt is dat normen worden opgesteld voor een binnen Nederland aanvaardbaar voorzieningenniveau op Bonaire, Sint Eustatius en Saba op met name de terreinen onderwijs, volksgezondheid, sociale zekerheid en veiligheid;
- Daarbij wordt rekening gehouden met de specifieke omstandigheden: de geringe bevolkingsomvang van de eilanden, het insulaire karakter, de grote afstand met Nederland, de kleine oppervlakte, het reliëf en ongewenste bestuurlijke en sociaaleconomische effecten.
- Nederland en de BES zetten zich gezamenlijk in om dit niveau te bereiken. Dit kan stap voor stap ingevoerd worden;
- Nederland wordt verantwoordelijk voor wetgeving en beleid op deze vier terreinen, de uitvoering kan bij de eilanden liggen. Hierbij geldt dat middelen de taken volgen;
- Uitgangspunt is tevens dat voorkomen moet worden dat maatregelen voor statuswijziging onvoldoende rekening houden met de specifieke omstandigheden van Bonaire, Sint Eustatius en Saba en daarom sociaal en economisch de samenleving ontwricht.

Onderwijs

- Elk kind op Saba, Sint Eustatius of Bonaire heeft gelijke kans op onderwijs;
- Er wordt een voorstel uitgewerkt om ondermeer tot een vorm van studiefinanciering ten behoeve van studie in de Caribische regio te komen. Tevens wordt bezien of kosteloos onderwijs voor het basisonderwijs en voortgezet onderwijs mogelijk is. Daarnaast wordt ingezet op handhaving van de leerplicht en is er speciale aandacht voor leerlingen die bijzondere zorg nodig hebben.

Volksgezondheid

- Er wordt een publieke zorgverzekering uitgewerkt. Voor het zorgaanbod (gebouwen en inventaris) wordt een prioriteitenoverzicht van investeringen opgesteld (als sluitstuk van de inhoudelijke agenda die nu de eerste prioriteit heeft). De mogelijkheden voor wat betreft de noodzakelijk elders in te kopen zorg (de uitzendingen) in de omliggende landen worden verkend;
- Het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport zal de formulering van een Lange Termijn Huisvestings Plan (LTHP) voor de BES financieren;
- In het kader van de infectieziektebestrijding zal Nederland zich inzetten om de BES eilanden te laten voldoen aan de eisen die de *International Health Regulations* (WHO, 2005, IHR) hieraan stellen. Hiervoor zal Nederland zich inspannen om –in samenwerking met de BES eilanden en de overige Koninkrijksdelen- een “focal point” voor de voormalige Nederlandse Antillen op te zetten en te faciliteren.

Sociale zekerheid en inkomenspolitiek

- Een duidelijke beschrijving van het huidige stelsel van sociale uitkeringen en regelingen voor de onderstand op de BES zal in februari 2008 gezamenlijk met de eilandbesturen worden opgesteld. Daarna zal het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid een plan opstellen voor de transitie waarbij de uitvoeringsstructuur wordt ontvlochten van de huidige Nederlands-Antilliaanse uitvoeringsstructuur. Het stelsel van sociale uitkeringen en de regeling voor de onderstand en veranderingen daarin zal worden beoordeeld op hun effecten op de arbeidsmarkt;
- De afzonderlijke maatregelen op het terrein van het belastingstelsel, stelsel van sociale uitkeringen, het verzekeringsstelsel, waaronder zorgverzekeringen en pensioenen zullen voor de zomer 2008 in hun samenhang worden gezien op hun effecten voor de koopkracht en lastendruk op de BES.

Veiligheid

- Er zal een kwalitatieve verbetering plaatsvinden in de politieorganisatie. Na de gewijzigde staatkundige verhoudingen zullen de basispolitietaken onder Nederlandse verantwoordelijkheid worden uitgevoerd op de BES. Voor de beschikbaarheid van de benodigde inzet, bijzondere diensten en expertise zal Nederland zorg dragen;
- Veiligheid is een prioriteit, waarbinnen de doorontwikkeling van de politieorganisatie, de kwaliteit van de rampenbestrijding en jeugddetentie en detentiecapaciteit bijzondere aandacht hebben.

Financiën

- De BES hebben uiterlijk in 2011 een sluitende begroting. In de tussentijd financiert Nederland tekorten tot een toegestaan maximum ‘tekortreeks’. Dit maakt het mogelijk de noodzakelijke herstructurering van de overheidsfinanciën in een realistisch tijdsbestek ter hand te nemen. Over de in 2006 en 2007 opgebouwde schulden, alsook over de extra schulden op grond van de tekortenreeks, zullen nadere afspraken worden gemaakt;
- De eerstkomende jaren beschikken de eilanden in ieder geval naast de samenwerkingsmiddelen, de middelen voor het Sociaaleconomisch Initiatief (die in voorjaar 2008 worden uitgevoerd), het eilandelijke onderwijsprogramma 2008 en het Plan Veiligheid Nederlandse Antillen;
- Van Nederlandse zijde wordt benadrukt dat het gaat om richtingen, die nog verder inhoudelijk en financieel uitgewerkt dienen te worden.

Gemeenschappelijk uitvoeringskantoor

- Voor burgers en bedrijven zal Nederland zoveel mogelijk benaderbaar zijn via één gemeenschappelijk uitvoeringskantoor van Nederland met een locatie op elk eiland. In dit uitvoeringskantoor zullen uitvoerende diensten van alle ministeries (bijvoorbeeld inspecties en het verlenen van vergunningen) zoveel mogelijk samenwerken.

Verder proces

- Voorop staat dat het proces van statuswijziging voor BES goed en zorgvuldig verloopt en in samenhang met de andere processen wordt gezien (zoals ontmanteling Land Nederlandse Antillen);
- In de politieke stuurgroep van 22 januari 2008 is besloten dat de ambtelijke regiegroep een realistische planning van het proces maakt. Hierin wordt ook de planning voor de BES meegenomen. Voordat de stuurgroep in maart 2008 spreekt over deze planning, overleggen eerst de BES en Nederland over het voorstel;
- Nederland streeft er naar om vooruitlopend op de formele statuswijziging van de BES in openbaar lichaam om in overleg met de eilanden waar mogelijk al daadwerkelijke veranderingen door te voeren;
- Bovenstaande is slechts het begin van veranderingen die op stapel staan en waarover overeenstemming bereikt is tussen BES en Nederland. De contouren zullen scherper worden naarmate meer is uitgewerkt en dus meer afspraken gemaakt kunnen worden over de toekomst van BES.

Bijlage 4 *Personen waarmee door de commissie gesproken is*

Dhr Arkenbout – Directeur koninkrijksrelaties, ministerie BZK
Mw Beck – Hoofd communicatie Rijksdienst Caribisch Nederland
Dhr De Bliet – Liaison Caribisch Nederland, ministerie EZ
Dhr Breure – Projectleider Caribisch Nederland, ministerie SZW
Mw Caarls – Liaison Caribisch Nederland, ministerie BZK
Dhr Van Dam – Directeur Rijksdienst Caribisch Nederland
Dhr Van Delft – Liaison Caribisch Nederland, ministerie IenM
Dhr Van Dongen – Plv directeur Rijksdienst Caribisch Nederland
Dhr ElHage – Voormalig gedeputeerde Bonaire
Mw Emerencia – (toenmalig) Gezaghebber Bonaire
Mw Francis – Waarnemend hoofd communicatie Rijksdienst Caribisch Nederland
Dhr Frequin – Directeur-generaal Wonen en Bouwen, ministerie BZK
Dhr Gerritsen – Financieel adviseur bestuurscollege Saba
Dhr George - Directeur Jeugdzorg en Gezinsvoogdij Caribisch Nederland
Mw Gonzalez – Eilandsecretaris Bonaire
Dhr Harmes – Coördinator Caribisch Nederland, ministerie Financiën
Mw Hassell - Directeur Justitiële Inrichting Caribisch Nederland
Dhr Hendriks – Afdelingshoofd directie koninkrijksrelaties, ministerie BZK
Dhr Van der Heul – Coördinator Caribisch Nederland, ministerie EZ
Dhr Johnson – Gedeputeerde Saba
Dhr Kuilder – Diensthoud Caribisch Nederland, ministerie OCW
Dhr Kleinmeulman – Plv secretaris-generaal, ministerie VWS
Mw Koopman – Hoofd afdeling re-integratie, ministerie SZW
Dhr Kroon – Gedeputeerde Bonaire
Mw Lagcher - Diensthoud Rijksgebouwendienst Caribisch Nederland
Mw Leijten – Secretaris-generaal, ministerie Financiën
Mw Levenstone – Eilandsraadgriffier Saba
Dhr Lopes – Plv gezaghebber Sint Eustatius
Dhr Maas – Projectdirecteur Caribisch Nederland, ministerie OCW
Mw Marsdin – Plv eilandsecretaris Sint Eustatius
Mw Oppers – Wnd directeur-generaal Natuur en Regio, ministerie EZ

Dhr Roes – Directeur-generaal Rechtspleging en Rechtshandhaving, ministerie VenJ
Dhr Sardeman – Programmadirecteur directie internationale zaken, ministerie VWS
Mw Van Steensel – Senior beleidsadviseur Rijksvertegenwoordiger
Dhr Stevens – Plv directeur Europese en internationale aangelegenheden, ministerie VenJ
Dhr Stolte – Rijksvertegenwoordiger
Mw Stuger - Adviseur Politiekorps Caribisch Nederland, ministerie VenJ
Dhr Tearr – Gedeputeerde Sint Eustatius
Mw Tieman – Clustermanager directie woon- en leefomgeving, ministerie BZK
Dhr Tromp - Brandweercommandant Caribisch Nederland
Dhr Van der Velde – Eilandsecretaris Saba
Dhr De Vries – Adviseur bestuurscollege Bonaire
Dhr Winklaar – Gedeputeerde Bonaire
Dhr Zaandam – Gedeputeerde Sint Eustatius
Dhr Zagers – Gedeputeerde Saba
Dhr Van Zwol – Secretaris-generaal, ministerie BZK

De commissie heeft (op verzoek) tevens gesproken met de vaste commissie voor Koninkrijksrelaties van de Eerste Kamer der Staten-Generaal en met de Eilandsraad van Sint Eustatius.

***Bijlage 5 Doorlichting naar het functioneren van de coördinatie van het Rijksbestuur
in Caribisch Nederland - Inspectie, Signalering, Begeleiding (ISB)
(separaat bijgevoegd)***